

Sayın Prof. Dr. Metin Söğüt'e
saygılarımla,
2.3.1981

Ayzen

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SANAT TARİHİ ENSTİTÜSÜ — KUNSTHISTORISCHES INSTITUT

SANAT TARİHİ YILLIĞI

IX-X

KUNSTHISTORISCHE FORSCHUNGEN

AYŞEN ALDOĞAN

**KONYA MEVLÂNA MÜZESİNDEKİ KÂBE
TASVİRLİ BİR SECCADE**

İstanbul 1981
Ayrı baskı — Sonderdruck

Bas: 26129

5 No: 26127

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. ab 129

SINIFLAMA NO.

ab 127

BAĞIŞCI M. Sözen

GELİŞ TARİHİ 2007

KONYA MEVLÂNA MÜZESİNDEKİ KÂBE TASVİRLİ BİR SECCADE *

Ayşen ALDOĞAN

Mekke'de bulunan Kâbe İslâmiyetten sonra önemini daha da arttırarak kutsal bir yer halini almıştır. Kelime anlamı olarak da Kâbe, 'küp biçiminde yapı, Mekke şehrindeki kutsal yapı, müslümanların namaz kılariken yöneldikleri yön, kutsal sayılan yer' anlamlarını taşır¹.

16. yüzyılın ilk yarısından itibaren Halifeliğin Osmanlılara geçmesiyle Türk resim sanatında Kâbe tasvirlerinin yer aldığı görülür. Kâbe tasvirleri, Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatında da günümüze dek kalan örneklerle gelebilmiştir².

17-18. yüzyılda sıralı tekniğinde yapılan Kâbe Tasvirli Çinilere İznik ve Kütahya'da tesadüf edilir. Daha geç örneklerine ise, Tekfur Sarayı imâlâtı çinilerinde rastlanır. Bugün otuzbeş kadarı bilinen bu çiniler, Prof. Kurt Erdmann tarafından gruplandırılmıştır³.

* Fotoğraflar İstanbul Üni. Ed. Fak. Sanat Tarihi Bölümü Türk ve İslâm Sanatı Kürsüsü'nün arşivinden alınmıştır.

1 Meydan Laurousse, 'Kâbe Maddesi'.

2 R. Arık, Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı, T. İş Bankası yayını, Ankara, 1976, s. 32-33, 46-47, 55.

3 K. Erdmann, Ka'ba Fliesen. Ars Orientalis III., 1959, s. 193-197. Ayrıca bak. ETTINGHAUSEN, R. Die Bildliche Darstellung der Ka'ba im Islamischen Kulturkreis Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft L XXXVII, 1934, s. 111-137; S. Erken, Türk Çiniliğinde Kâbe Tasvirleri. Önasya, Cild 5, sayı 58, Ankara, Haziran 1970, s. 8-9; K. Otto-Dorn, Das Islamische Iznik, Berlin, 1941; K. Otto-Dorn, Türkische Keramik, Ankara, 1957; S. Erken, Türk Çiniliğinde Kâbe Tasvirleri Vakıflar IX., Ankara, 1971, s. 297-320; G. Öney, Türk Çini Sanatı Yapı ve Kredi Bankası yayını, İstanbul, 1967, s. 115-120.

Çini Sanatından başka, Kâbe motifinin Türk Minyatür Sanatında da yer aldığı görülür. 18 ve 19. yüzyılda pek çok kopyası yapılan DELÂİL'İ HAYRAT yazmalarında karşılıklı sayfalarda Mekke ve Medine tasvirleri bulunmaktadır⁴.

Bu tasvirlerin Türk Halı Sanatında yer aldığını gösteren örneklerden birisi de Konya Mevlâna Müzesindeki 19. yüzyıldan kalma, 848 envanter nolu Kâbe tasvirli seccadedir. Konya Mevlâna Dergâhın'dan müzeye getirilen ve halen müzenin deposunda bulunan seccade 1.07 x 1.06 M. ebadında, düğüm; 49 x 45 ve argaçı tek büküm beyaz yün; arışı, tek büküm kahverengi yünden yapılmıştır. Oldukça harap durumda olan seccadenin renklerinin siyah, pembe, kahverengi, sarı, kırmızı ve mavi olduğu görülür. Kahverengi zeminde pembe mihrap nişinin iki tarafında kırmızı, sarı, pembe, açık mavi renklerinin kullanıldığı ikişer kandil yer alır. Mihrap nişinde ortada etrafında kandilli, sütunlu revağı ile Kâbe motifi, altında ise sancaklı minber bulunur. (Res. 1) Minberin kapı korkuluk, aynalık, süpürgelik, kürsü ve şerefesi de belirgin bir şekilde gösterilmiştir.

Zeminden mavi ve pembe iki çizgi ile ayrılan bir bordüre sahip seccadede esas bölüm 13 cm. genişlikte ve sadedir.

Müzedeki bu seccade İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesindeki 287 envanter nolu Konya Seccadesi ile benzerlik gösterir (Res. 2). 1.46 x 1.13 M. ebadındaki seccade müzeye 31 Mart 1915 de Konya Alâeddin Selçûki Türbesin'den getirilmiştir. Seccadenin beyaz zemininin etrafını vişne rengindeki iki dar ve bir geniş, stilize bitkisel süslemeli bordür çevreler. Alınlık kısmında ise siyah zeminin ortasında lacivert renkli Kâbe tasviri yer alır. Kâbe'nin yanlarını örten 'Kisve' adını alan ve çeşitli devirlerde beyaz, yeşil, siyah ve kırmızı renklerde yapılmış olan bu örtü, I. Selim devrinden itibaren siyah olarak yapılmaya başlanmıştır. Burada ise Kisve'nin aslına uymıyan bir renkte olduğu görülür. Kâbe'nin etrafı oval biçiminde mermer döşeme ile kaplıdır. Burada da döşeme ovaldir. Döşeme 18 sütunlu bir revakla çevrelenmiştir. Asıl yapıda ise, sütun sayısı otuz ikidir. Bazı sütunların alemleri'nin olduğu görülür. Lacivert renkli

4 G. Renda, Batılılaşma Döneminde Minyatür Sanatı ve İlk Manzara Resimleri Ankara, 1974 (Basılmamış Doç. tezi); Topkapı Sarayı Müz. Kütüp. Y. 158 Nolu, 1746 tarihli Del. Hay. kop. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüp. Y. 141 Nolu, 1780 tarihli Del. Hay. kop; G. Renda, Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı (1700-1850) Hacettepe Üni. Yayını, Ankara, 1977, s. 73.

iki sütun arasına kırmızı renkli birer kandil asılıdır. Revağın iki tarafında vişne rengindeki şeritlere asılı lacivert, sarı, beyaz, kırmızı, vişne renklerinin kullanıldığı birer kandil yer alır. Kâbe'nin alt tarafında kapı, korkuluk, aynalık, süpürgelik, kürsü ve şerefesinin belirlendiği minberde ise sarı, lacivert, vişne rengi ve beyaz renkleri kullanılmıştır. Minberin üstünde sarı direkli kırmızı bir sancak yer alır. Minberin iki tarafında yer alan mahmil'de kırmızı, sarı beyaz, lacivert renkleri kullanılmıştır. İçleri 'S' ve 'baklava' dolgulu minberin altında yan yana üç oval rozette lacivert, vişne rengi ve beyaz renkleri; ayak kısmını belirleyen yan yana vişne renginde, koç bournuzlu ve kancalarla zenginleştirilmiş basık iki altıgen motifinin iki tarafında da yine vişne renginde ikişer stilize çiçek motifi görülür.

Oldukça yıpranmış olan seccadenin baştarafından 47 x 24 cm ve yan tarafından 16 x 9 cm. ebadında noksanlar olduğu gibi, etrafında da delikler ve ayrıca secde yeri ile ayak tarafında da eziklerin olduğu göze çarpar.

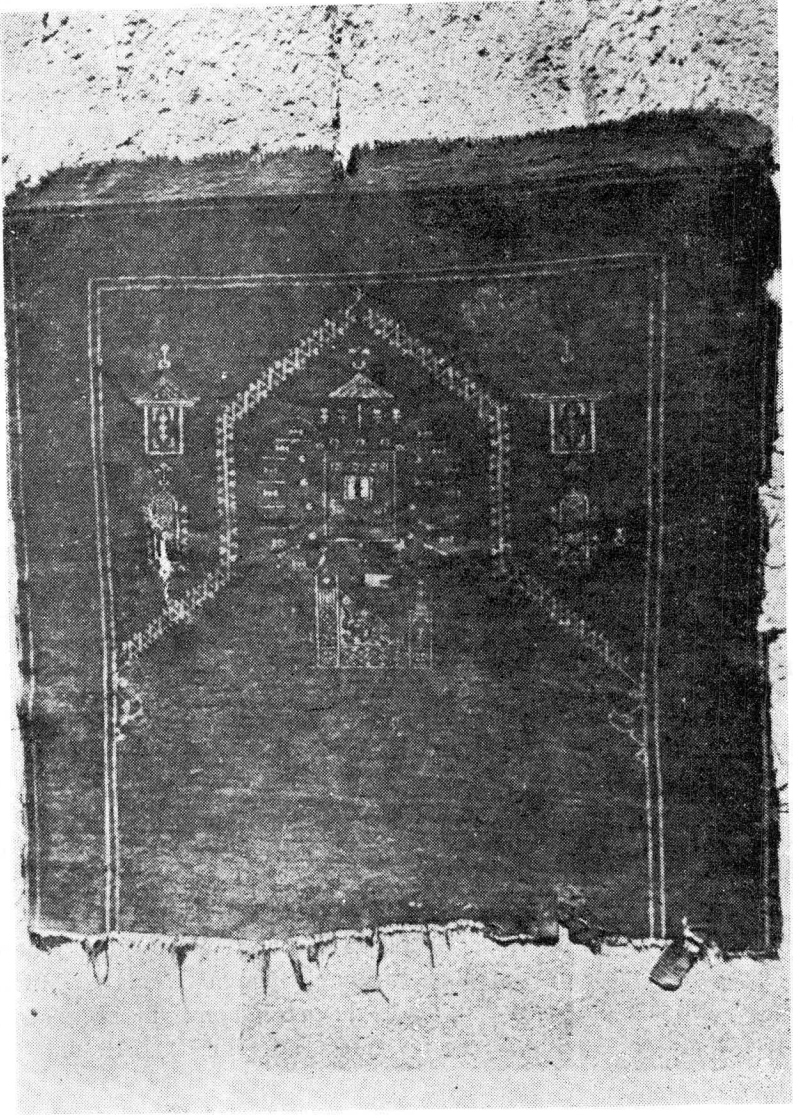
Temsili (Kâbe, Minber, Kandiller) ve dolgu bezemelerin birlikte kullanılması da ilgi çekici bir özellik gösterir.

İtina ile yapılmış olan Mevlâna Müzesin'deki seccadede zemine yalnız Kâbe, revak ve minber yapılmış, kandiller alınlığa alınarak daha sade bir görünüş elde edilmiştir. (Res. 1)

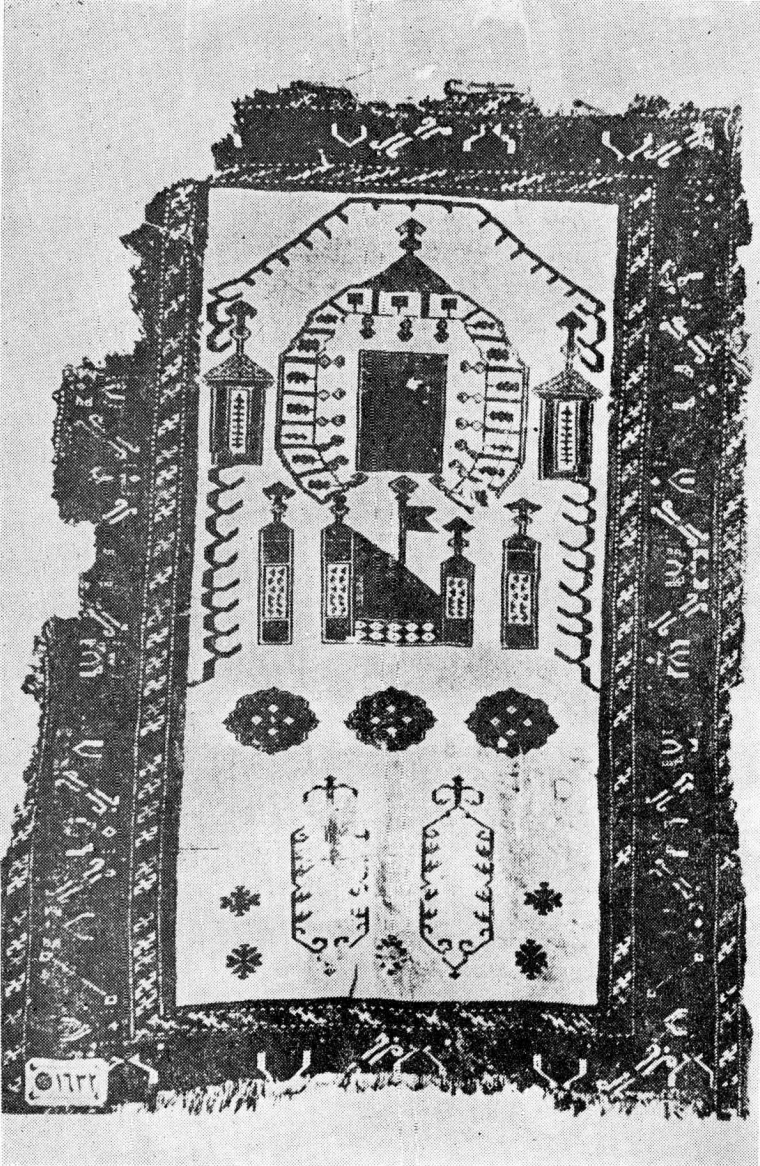
Türk ve İslâm Eserleri Müzesin'deki seccadede ise zemin tamamen Kâbe, revak, minber ve kandiller ve çeşitli dolgu motifleri ile doldurulmuştur. (Res. 2)

Her iki seccadedeki ortak benzerlik, sağ ve sol köşede yer alan kandiller ile, mimari motif olarak Kâbe'nin etrafındaki sütunlu revak ve alttaki minberde görülmektedir.

Kanımca, iki seccadenin de Konya yöresinde yapılmış olduğu düşünülebileceği gibi, Türk ve İslâm Eserleri Müzesindeki seccade 17. yüzyıla tarihlendirilmesine rağmen, Konya Mevlâna Müzesin'deki 19. yüzyıla mal edilen seccade ile ortak benzerlikler göstermesi nedeniyle daha geç bir devre de işaret edebilir. 25.5.1979.

Resim 1. Konya Mevlâna Müzesindeki Kâbe tasvirli seccade (848 Envanter numaralı .

Resim 2. İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesindeki Kâbe tasvirli seccade (287 Envanter numaralı).